

SUMARI

EL PERQUÈ	11
I.....	13
II.....	19
III.....	41
IV.....	49
V.....	56
VI.....	71
VII.....	75
LA DISPUTA	87
I.....	89
II.....	95
III.....	111
IV.....	129
V.....	141
L'INEXORABLE	159
I.....	161
II.....	175
III.....	183
IV.....	193
Epíleg.....	217
Nota del transcriptor.....	223
Nota de l'autor.....	225
Bibliografia.....	229

—**I**MPEDIU, SI US PLAU, que el Papa compleixi la seva amenaça —suplicà enèrgicament Teresa Gil de Vidaure a fra Ramon de Penyafort—. El rei en Jaume, el meu marit, és un gran pecador, tots ho sabem, però és també un home de Déu, un home que estima la fe cristiana.

—La paciència del Papa no és un pou sense fons, reina estimada —aquest li va respondre—, i el vostre marit sembla que vulgui creuar impunement tots els límits que, com a rei i també com a home, està obligat a respectar, perquè el seu poder no és omnímode i està subjecte a unes lleis divinals que ell, però, burla constantment. D'entrada us ofèn a vós, senyora, en trencar el lligam que us uneix amb un vincle indestructible, del qual voldria que el Papa el deslliurés. Però això no ha de succeir perquè, com ha dit i repetit el Sant Pare, el matrimoni que vàreu contreure amb ell és vàlid i legítim, i no s'ha esdevingut cap de les causes que, al moment de constituir-se o bé de manera sobrevinguda, podrien determinar la seva nul·litat. Però això, encara que sigui per a vós desagradable, no és el més greu. El que importa és que, actuant com actua, ofèn Déu, no sols pecant de manera reiterada contra el sisè manament, sinó ferint netament l'Església en agredir el bisbe de Girona per haver dit el que, a consciència, tenia obligació moral de proclamar: que el rei no podia contreure un nou matri-

moni i tampoc repudiar-vos sense dispensa papal. A més, ha mentit en afirmar públicament que el bisbe trencà un secret de confessió, perquè el prelat no coneixia el vostre casament, que vau contreure en secret, pel sagrament de la penitència, sinó perquè en va ser testimoni en nom de l'Església quan us vau maridar.

—Bé sabeu, fra Ramon, que si això fos possible, de bon grat carregaria sobre meu el feix dels seus pecats —va respondre la reina.

—Només Jesucrist ha pogut esdevenir víctima propiciatòria. Els homes podem tan sols expiar els nostres pecats penedint-nos-en de cor i exposant-los després al confessor, que els pot perdonar en nom de Déu, com Jesús ens ha ensenyat a l'Evangelí.

—Sí, ho sé. Com també estic segura que ell se n'haurà confessat i Déu li haurà concedit ja l'absolució de totes les faltes, però el Papa... ¿què puc fer-hi jo perquè el Papa retiri aquesta amenaça terrible d'apartar-lo d'una Església, la nostra, fora de la qual no hi ha salvació?

—De moment l'he pogut contenir —digué Ramon de Penyafort maldant per tranquil·litzar-la—, però dubto que pugui seguir evitant-ho si el rei no mostra cap penediment o bé fa quelcom que pugui convèncer el Sant Pare que segueix essent un puntal en la propagació de la fe entre els infidels d'aquestes terres.

—Vós sabeu que ell ha lluitat durament contra els moros i ha conquerit moltes terres en nom de Jesucrist i de la fe cristiana. Però les guerres s'han de preparar de manera pacient i assenyada, no pas llançant-se a la lluita insensatament, amb una acció que podria fer encara més mal que no pas bé. Tanmateix, us voldria recordar, per si ho heu oblidat, que Jaume prengué Mallorca el 1229 després de desembarcar a Santa Ponça i vèncer els moros a la batalla de Portopí, tot repoblant-la de cristians empordanesos; que va sotmetre l'alcaid de Menorca el 1231 i el feu vassall seu

pel tractat de Capdepera; que va ser ell qui donà suport a l'arquebisbe de Tarragona per conquerir Eivissa i Formentera el 1235, i qui aconseguí entrar a la ciutat de València el 1238 després de treballar molts anys en la preparació de la conquesta; fet, aquest, que l'enfrontà amb Alfons X de Castella, que, com també sabeu molt bé, pretenia conquerir Xàtiva. I va ser el meu marit l'home que va tenir un paper primordial en l'expulsió dels musulmans de tot el territori de la Corona d'Aragó amb un decret que van aprovar les corts de València, tot i saber que una part important dels musulmans que acceptarien l'exili ho farien a contracor i segurament s'afegiren, com així va ser, als rebels d'aquella ciutat, circumstància que més d'un cop ha abocat el regne a una situació de guerra.

—En soc conscient —va dir Ramon de Penyafort, però la reina va continuar els seus arguments sense donar treva al frare.

—Potser sí que ho sabeu, però no sé si valoreu prou el maldecap que aquesta situació li va costar, ja que, en la segona revolta sarraïna, van estar a punt de matar el rei en una emboscada.

—Sí, tot això que dieu és cert, estimada senyora, i podeu estar segura que el Papa ho valora, però el monarca sempre ha estat massa dèbil en la repressió dels enemics de la fe i ha cedit més d'un cop a les seves pretensions innobles.

—No sé per què ho dieu, això. Penso que feu una acusació molt injusta.

—No, ho dic perquè quan al-Àzraq, el moro dels ulls blaus, es va rendir, després d'haver estat el cabdill de les dues revoltes que duem comptades fins ara dels mudèjars del sud del Regne de València, i lliurà als cristians algunes de les seves principals fortificacions abans de ser expulsat, Jaume no complí les condicions que li havia imposat el papa Climent d'exterminar els musulmans, a diferència d'Alfons de Castella, que sí els massacrà als seus territoris.

I aquesta debilitat pot fer, Déu no ho vulgui, que qualsevol dia tornem a ballar-la, perquè només exterminant l'enemic extirpem de soca-rel la malaltia que ens afecta.

—Bé devia tenir raons per no fer-ho —va dir la reina per justificar el seu marit.

—Sí, els diners! Sempre els diners! —s'exclamà queixós Ramon de Penyafort—. El rei va creure aleshores que si els exterminava debilitaria econòmicament el regne, i aquest va ser el motiu que el va empènyer a iniciar accions legals contra els moros sense exterminar-los. De fet, és la mateixa política que ha seguit més tard amb els jueus.

—¿I què li demaneu, doncs, ara? ¿Que extermini els jueus?

—No, senyora, no és això el que hauria de fer avui el rei per ablanir el cor del Sant Pare i aconseguir que aquest es retracti de la voluntat que està mostrant darrerament de castigar el vostre marit. Avui, senyora, hi ha mil altres maneres perquè el rei faci veure al Sant Pare que li segueix essent fidel, com a fill que és de l'Església, que li presta una sincera obediència i que malda per fer, des del lloc que Déu li ha reservat, la voluntat de l'Altíssim.

—Sigueu més clar, fra Ramon, que no us acabo d'entendre.

—Vull dir que hi ha moltes altres maneres de fer veure al Papa que Jaume segueix essent un cristià compromès amb el que mana l'Església.

—Sí, us comprenc, però citeu-me'n una tan sols... que pugui convèncer el Papa de la seva fidelitat.

Ramon de Penyafort no va respondre de seguida, com si cerqués una proposta que segurament tenia pensada feia temps. Es passà després la mà per la cara i va dir finalment:

—Ara, senyora, els problemes que afronta l'Església en aquestes terres no provenen tant dels musulmans com dels jueus... de la força que tenen els jueus en aquest territori a causa de la política de respecte i d'afavoriment

que Jaume ha tingut envers seu... oblidant tot sovint que són perillosos heretges. Potser els més perillosos, perquè no han volgut creure en el Crist, a pesar que aquest se'ls va manifestar de manera clara i diàfana. No oblideu, senyora, que el mateix Jesús els tracta de cecs a l'Evangeli, i que Pau, a la seva epístola als Romans, al·ludeix a l'enduriment del poble d'Israel, mentre a la segona epístola als Corintis fa una expressa referència a la incapacitat que mostraren a l'hora de veure i comprendre el que se'ls va manifestar. Pau ho escriu clarament i diàfana quan afirma que se'ls va encegar l'enteniment i que, quan llegeixen Moisès a l'Antic Testament, segueixen tenint un vel damunt el cor.

—Us comprenc i ho sé tant com vós, fra Ramon. Jaume ha estat condescendent i respectuós amb els jueus, i penso que ho vol seguir essent. Dubto, per tant, que, de sobte, accepti capgirar la seva política. Ells són, recordeu-ho, una comunitat rica i poderosa que té a les mans molts emprèstits de la Corona. Ni que ho volgués, podria el rei fer-los fora del regne sense provocar un daltabaix.

—No us demano tant, però bé haurà de fer alguna cosa per acontentar el Papa, que se sent greument ofès... i amb raó. És cert que, de moment, jo he parat el cop intervenint en favor del monarca, però la meva influència és limitada i no sé fins quan el podré contenir.

—¿Què, doncs, hauria de fer? —demanà inquieta.

—Potser alguna acció que tendís a convertir els jueus.

—¿Ell, el rei? ¿No és pas cosa vostra... vull dir dels predicadors intentar convertir l'infidel? ¿No acudiu ja cada dissabte a les sinagogues per obligar-los a escoltar la paraula de Déu interpretada per vosaltres?

—Sí, però l'acció que duem a terme és molt forçada, i si bé els jueus ens escolten, tenen el cor endurit i el que nosaltres els prediquem no els penetra. Caldrà, és cert, que seguim intentant-ho, però res no seria millor que vèncer-los

en un debat dialèctic que els fes veure clarament la superioritat de la nostra fe.

—¿I com ho faríeu, això?

—Convocant el rei una disputa.

—Oh! —va fer Teresa sorpresa—. Una disputa!

—Sí, com la que va tenir lloc a París fa poc més de vint anys.

—Dubto que agradi al rei això que proposeu. Sé que ell es mostrarà molt crític amb el que va passar aleshores.

—No té per què succeir el mateix a casa nostra. Catalunya no és França. A més, hem avançat molt d'aleshores ençà en la manera d'enfocar aquests debats teològics. I si el rei decidís involucrar-s'hi, penso que el Papa ablaniria el seu cor i el veuria novament com un cristià que vol ser fidel a l'Església.

—No sé com l'hi hauria de dir, això que em demaneu. I encara que m'hi esforci, sé que no el podré convèncer. Amb prou feines em fa cas darrerament, com vós sabeu molt bé, i dubto molt que li vingui de gust escoltar de mi aquesta proposta.

—Doncs ens haurem d'esmerçar perquè entengui que potser només aquesta pot esdevenir un bàlsam per al seu mal. I no oblideu que en això no ens juguem tan sols la cura d'una ànima lacerada: la del rei; també hi entra en joc el prestigi de l'Església. I en darrer terme, i potser això és el més important, la salvació dels mateixos jueus.

II

ENCARA QUE JA NO ACCEDIA DE GRAT a veure la seva esposa Teresa des que, un matí d'hivern, va descobrir Constança, una minyona de 18 anys que posava oli als llums de palau i va decidir que, d'aleshores ençà, només ella il·luminaria les seves hores de soledat i tristesa (perquè, encara que us sembli estrany, no oblideu que, fins i tot els reis pateixen hores de solitud ingrata), Jaume va permetre que Teresa el visités, un cop insistí que era ell, el rei, el primer interessat a saber el que volia dir-li.

Teresa, que havia allunyat d'ell lliurant-li el castell de Xèrica el 1255, la vila de Lliria i, per intentar que cedís en la seva voluntat de trencar el vincle matrimonial, li havia ofert també l'Almoïna que havia estat del rei musulmà Abu-Zayd, extramurs de València, al paratge denominat de la Saïdia, era una dona que sempre s'havia abillat discretament, però ho feia amb l'elegància que exigia el seu estatus de reina. Aquell matí portava una gonella encordada amb el cos ajustat fins als malucs i una faldilla molt llarga, que s'arrossegava per terra. També duia el cap cobert amb un vel que se subjectava amb una diadema circular d'or que li cobria una part del front.

En entrar, Jaume va mirar-la amb afecte, perquè sabia que era una dona bona i honesta, però Teresa, a pesar de l'elegància del vestit que duia treballat amb seda, brodats

d'or i pedreria incrustada, havia perdut per a ell tota mena d'encant i, com a molt, la podia mirar com qui mira una germana a la qual es té simpatia i amb qui es poden compartir bons records. Fins i tot, quan la va tenir davant seu, li va doldre que ja no sentís cap desig per aquella esposa que, a més, li despertava un sentiment de culpa que el posava de mal humor.

Tot i que el verb de Teresa era càlid i bona la seva intenció, la sola referència al comportament del rei amb el bisbe de Girona el va enfurismar. El que estava fet ja no tenia remei i Jaume creia que ningú no havia de furgar en la ferida. Encara menys podia acceptar que algú se li acostés per recordar-li, cara a cara, el seu mal comportament. I és això el que ella acabava de fer. Val a dir, però, que, tant pel to suau que havia adoptat com per la forma tendra d'expressar-se, Jaume s'adonà de seguida que Teresa no volia fer-li mal, ni pretenia obrar tampoc com un jutge que vol fer justícia, ans pretenia tan sols prevenir-lo de la fúria papal i evitar una excomunió que li hauria provocat un dany irreparable.

Tot i així, el rei saltà indignat per justificar-se.

—Ell s'ho va cercar en acusar-me davant el Papa!

—Tu saps que no podia guardar silenci respecte d'uns fets que coneixia per haver-ne estat testimoni, no perquè tu els haguessis contat en confessió, com malintencionadament vas argüir.

—Potser sí —Jaume va respondre de molt mala gana—, però no tenia per què haver-los fet públics, encara que fossin veritat.

—No em correspon a mi judicar-te, i sé de més que la teva decisió no té tornada enrere. No et demano, doncs, que t'hi repensis. Et conec prou bé i soc conscient que, quan tu poses la banya dins el forat, el teu ego majestuós...

—...i reial —va interrompre-la amb un deix d'ironia.

—...doncs majestuós i reial, que no pretenc contradir-te, mai no et permet rectificar. Vull dir, simplement, que la teva passió per les dones —aquestes que tant t'agraden i ben aviat també t'acaben avorrint— fa que et calgui canviar sovint de parella, suposo que per a consol de la teva virilitat. I ho sento no sols per mi, que ja he patit aquest rebuig, em dol també per les altres, fins i tot per aquesta noia bufona que amagues al públic però de la qual gaudeixes en secret.

—Jo no amago cap noia! —la va contradir rabiüt. I ella va somriure amb un posat irònic.

—Bé, acceptem que no n'amagues cap. No cal que hi insistim, perquè no és d'aquesta noia que he vingut a parlar —per cert, es diu Constança., ¿oi?—, sinó del perill real que t'assetja: que el Papa decreti la teva excomunió.

—Això seria terrible! —Jaume va respondre amb amargor, perquè la possibilitat de rebre aquella pena canònica el turmentava.

—Sí, terrible, però no impossible... per com estan els ànims del Sant Pare... segons m'ha dit fra Ramon.

—¿I ell no pot fer-hi res?

—En això estem, monsenyor, en això estem.

—¿Si és així, quin és el problema?

—Fra Ramon fa el que pot, però no sap fins quan podrà retornar el Papa atès el seu grau d'indignació.



—¿Tan greu és haver-te bandejat per una noia, com m'acabes de dir?

—Potser no —va respondre Teresa—, encara que ell no ho aprovi, com molt bé pots comprendre. Perquè el Papa, que també és un home, és probable que sigui més condescendent amb aquesta mena de pecat que no pas amb l'altre. Vull dir amb el que t'ha dut a agredir el bisbe...

—Oh, el bisbe!, sempre el bisbe!

—Carail!, no és poca broma el que tu li vas fer. Vas ordenar que li tallessin la llengua! I estem parlant d'un prelat de l'Església, d'un home de Déu, no d'un baró que s'ha

© Josep Maria Quintana Petrus, 2024
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2024
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: gener de 2024
ISBN: 978-84-1303-513-0
DL: L 3-2024
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

« imprès a **lleida** »

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.